

- зі спостереження за ставленням дитини до природи;
- з керівництва читанням дитини;
- з розширення інтересів і знань дітей про природу і т.п.

Велике значення надавалося організації спільних спостережень об'єктів природи батьками і дітьми. Під спостереженням розуміється цілеспрямований процес планомірного й систематичного сприйняття [1]. Спостереження, проведені батьками спільно з дітьми, значно розширювали відповідні знання дітей.

Вагоме значення надавалось організації батьками практичної природоохоронної діяльності дітей. Батькам давалися рекомендації, як допомогти дітям виготовити шпаківню, попередити руйнування поверхневими водами берега річки, проводити підгодівлю птахів і догляд за рослинами. Діти із задоволенням беруть участь у цій діяльності, бо бачать увагу й розуміння з боку своїх близьких.

Крім зазначених завдань, батьки отримували рекомендації зі спостереження за своїми дітьми. Наприклад, батькам пропонувалося поспостерігати, чи захоплюється їх дитина на прогулянках красою природи, у чому полягають її почуття. Відповідаючи на питання анкети „Чи захоплюється Ваша дитина красою природи” 73% батьків експериментального класу дали позитивну відповідь, 4% відповіли негативно. На жаль, 13% батьків зазначили, що не звернули на це уваги.

Використання батьками та учнями різних видів природоохоронної роботи, рекомендованих учителем, позитивно позначилося на розвитку їх чуттєвої сфери. Уже до кінця першого року дослідної роботи 95% батьків указали на те, що їх діти стали частіше звертати увагу на красу природи.

Батьки, як жодні інші вихователі, мають величезні можливості спостерігати дитину наодинці з собою, наодинці з природою, бачити прояви її відносин, які відбуваються під впливом власних спонукань. Саме тому батьки отримували завдання зі спостереження за поведінкою дітей у природі. У кінці першого року експериментальної роботи батьки відповіли на питання „Як веде себе ваша дитина в природі, коли думає, що її не бачать?” 65% опитуваних батьків зазначили, що їх дитина не завдасть шкоди природі, 31% зазначили, що дитина іноді може зробити такий вчинок, 4% батьків не відповіли на це питання.

Особливої уваги заслуговує контроль з боку сім'ї за читанням дітей, у процесі якого батьки робили висновки про те, які книги любить читати їх дитина. Як з'ясувалося, на початку експериментального дослідження, книги про природу читали 60% учнів експериментальних класів. У зв'язку з цим на допомогу батькам було запропоновано список літератури для дітей. У кінцевому результаті це привело до підвищення в дітей інтересу до природи, розширення екологічних знань. Наслідком педагогічного керівництва діяльністю сім'ї з розширення видів природоохоронної роботи батьків і дітей був той факт, що до кінця року 65% батьків експериментального класу в бесіді з учителем указали на те, що стали використовувати всі види рекомендованої роботи з формування екологічно доцільної поведінки, тоді як 81% батьків учнів контрольних класів зазначають, що користуються лише деякими видами.

Таким чином, результати керівництва з боку школи у формуванні екологічно доцільної поведінки, що складається з поєднання загального й диференційованого педагогічного просвітництва батьків і виконання безпосередніх рекомендацій з організації природоохоронної роботи в сім'ї, виявилися в експериментальних класах у тому, що відповідна діяльність сім'ї та школи не суперечили одна одній, а велися в одному напрямку, переслідуючи одну мету, що в кінцевому результаті зумовило успішне формування в учнів окремих компонентів екологічно доцільної поведінки.

У даній роботі розглядаються лише деякі напрями формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів при взаємодії школи та сім'ї, що не вичерпує всіх аспектів проблеми. Потребує подальшої розробки методика організації гурткової природоохоронної роботи у початковій школі за участю батьків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
2. МОН України Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах N 1/9-247 від 03.07.2001.
3. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Ф. Лесгафт; [Послесл. Е. С. Буха]. – М.: Педагогика. – 1991 – 174с.
4. Сухомлинський В. О. Избранные призывы. / В. О. Сухомлинський: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1975-1980. – Т. 1. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности; Духовный мир школьника; Методика воспитания коллектива. – 686 с.

УДК 349.6+341

Ващенко В.М., Мірошніченко А.А., Данканич О.В., Резніков О.Ю. (Україна, Київ)

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В АРКТИЦІ

Арктика є особливим регіоном планети від екологічного стану якого залежить стабільність головних процесів у всіх глобальних геосферах [1]. Антропогенний арктичний екологічний тригер синергетично співпав з екстремумом чергового кліматичного циклу і може незворотно порушити планетарні кліматичні та

астрогеофізичні ритми далеко за межами Арктики. Така ситуація разом з усвідомленням масштабних перспектив інтеграції Арктики в світову економіку спонукає до міжнародного співробітництва з метою екологічного захисту і управління Арктикою, всебічного наукового розвитку нових еколого-правових проблем Арктики. Тому в Арктичному регіоні збільшується кількість глобальних міжнародно-правових механізмів, заснованих на договорах та традиціях, які в комплексі створюють особливий «Правовий режим Арктики» і інтенсивно формують нове характерне «Міжнародне арктичне право» як специфічну галузь загальноновизнаного публічного партикулярного міжнародного права [2].

Планований новий виток розвитку промислового освоєння Арктичного регіону продовжить його екологічне навантаження. Але для регіональних екологічних змін у всьому Північному льодовитому океані досить аварії одного танкера чи аварійного викиду нафти із свердловини. Тому жодна приарктична держава не уникне наслідків такого забруднення.

На території Західної Арктики утворилось потужне скупчення ядерних енергоустановок, зброї, баз і радіоактивних сховищ. На утилізованих підводних атомних човнах знаходиться відпрацьоване ядерне паливо, рідкі і тверді радіоактивні відходи. З точки зору ліквідації наслідків можливих ядерних аварій тільки невелика частина арктичного побережжя доступна для людей і техніки.

Щорічно морські арктичні військові флоти споживають до 4 млн. т нафтопродуктів з яких на прибережну зону проливається до 400 тис. тон. Через повільний або повністю відсутній біохімічний розпад при низьких температурах нафта і нафтопродукти в екосистемах можуть знаходитись на протязі десятків і сотень років.

Осади ракетного пального вражають атмосферу, ґрунт і динамічно мігрують в ґрунтові води і акваторії, добре розчиняючись у воді без насичення. Гідразин і його похідні в 5-7 разів небезпечніші від заріна і фосгена. Ракетне паливо диметилгідразин накопичується в тканинах рослин і тварин, але методів його ефективної нейтралізації в ґрунтах і водах не існує.

Особливим арктичним об'єктом є крижаний щит який є управляючим параметром глобального клімату. Екологічна чистота полярної криги дуже важлива з точки зору припинення її танення через антропогенні забруднення в результаті транскордонних переносів.

Всі ці та багато інших складних екологічних проблем вже не вирішуються на рівні окремої приарктичної держави. Необхідне нове екологічне районування Арктики і розробка рекомендацій щодо промислової і економічної діяльності в кожному такому екологічному районі.

В Арктиці, не зважаючи на велику кількість міжнародних договорів, що безпосередньо зв'язані з попередженням забруднення морського середовища (зараз їх 81), відсутня повністю сформована міждержавна юридична система охорони оточуючого середовища регіону. Проте відсутність універсального арктичного договору, який визначав би комплексний міжнародно-правовий режим Арктики, ще не дає державам підстав для нерационального відношення до ресурсів регіону. Отже назріла потреба в додаткових принципах міжнародного права, для створення і регулювання арктичних районів з особливим статусом. Використання в основі Полярного права виключно існуючих міжнародних принципів може призвести до виникнення правових колізій та глобальних суперечностей.

Прагнення держав Світу до природних ресурсів і екологічної безпеки, стають головними двигунами арктичних інтересів. Процеси в Арктиці переходять на якісно новий міжнародний рівень. Ефективна геополітична участь України в них може бути здійснена шляхом вірного вибору стратегічних партнерів і використанням новітніх оперативних технологій. При цьому Україна повинна бути долученою до міжнародних документів та нових полярних суб'єктів міжнародного полярного права.

В 1991 році був складений «арктичний» список з двадцяти шести «глобальних» конвенцій, здатних впливати на охорону оточуючих середовищ геосфер Арктики. Коротко звернемо увагу на деякі з них. Так в Північному льодовитому океані діє Міжнародна конвенція 1973 року про запобігання забруднення з кораблів і її Протокол 1978 року, і Конвенція 1972 року про запобігання забруднення стічними водами і іншими речовинами.

Міжнародна Конвенція 1990 року про готовність на випадок забруднення, реагування і співробітництва надала основу для рішучої спільної діяльності для ліквідації забруднення моря при аваріях кораблів. Розвиток морського права може дати нові можливості для спільних дій по збереженню арктичних морських середовищ і особливо у випадку класифікації Північного льодовитого океану як «закритого» чи «напівзакритого моря».

Стурбовані проблемою полярної озоносфери приарктичні держави підтримали Віденську Конвенцію 1985 року про охорону озоносфери і її Протокол. В Арктиці також знайшли застосування майже всі міжнародні конвенції про охорону морського середовища. Конвенція 1958 року про відкрите море і Конвенція про континентальний шельф також зіграли важливу роль в морській арктичній екології.

З п'яти конвенцій про глобальну охорону живої природи найбільш значущою і дискусійною є Міжнародна Конвенція 1946 року про регулювання промислу китів. Іншими значимими міжнародними конвенціями з охорони живої природи в Арктиці є Конвенція 1973 року про міжнародну торгівлю вимираючими видами живої флори і фауни, Конвенція 1979 року про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенції щодо охорони водно-болотних територій, які є місцем існування водоплавних птахів.

На Конференції ООН 1992 року про охорону довкілля і розвиток, були прийняті Конвенція про біологічне різноманіття і Рамкова Конвенція про зміни клімату. Їх значення для Арктики величезне – Арктика розглядається як центр впливу на навколишнє середовище в результаті промислової та іншої діяльності в інших частинах планети.

Угода про збереження полярних ведмедів була прийнята приарктичними державами в 1973 році і увійшла в

силу в 1976 році. Вона забороняє вбивати полярних ведмедів, крім особливих випадків і зобов'язує охороняти місце їх існування.

Остання Конвенція 1991 року про оцінку транскордонного екологічного впливу, відкрита для всіх членів Економічної комісії ООН для Європи. Прийнята приарктичними державами Конвенція 1992 року про охорону морського навколишнього середовища Північно-східної частини Атлантичного океану замінює Конвенції Осло і Паризьку.

Реально, всі Конвенції не вирішували проблем всього Арктичного регіону, але вони є дуже важливі тим, що спільні арктичні зусилля останнім часом зосереджені не тільки на двосторонніх але і на глобальних багатосторонніх ініціативах.

Історично, право, яке застосовувалося в Арктиці, було загальним міжнародним правом. Причиною відсутності загального арктичного режиму, стало протистояння в період «холодної війни». У 1970-х роках почався новий етап співпраці арктичних країн і світ почав входити в «Епоху Арктики». Щоб використовувати ресурси північних регіонів потрібно об'єднати наукові дані і координувати наукові дослідження та експерименти.

На початку 1970-х років почали розвивати спільне наукове співробітництво в Арктиці Канада і СРСР включаючи і питання контролю навколишнього середовища Арктики. Між США та СРСР з початку 1970-х років також були угоди про наукове співробітництво. Дуже важливу роль у розширенні співпраці в цей період відігравали неурядові організації. Після Мурманської ініціативи, озвученої М. Горбачовим у жовтні 1987 року, в 1990 році був створений неурядовий орган – Міжнародний арктичний науковий комітет (МАНК), який став новою важливою арктичною ініціативою. Основною роботою Комітету є сприяння науковим працівникам, особливо в області екології.

Прийняття в 1991 році вісьмома арктичними країнами Стратегії охорони навколишнього середовища Арктики (АЕПС) стало історичним олімпом розвитку багатосторонніх угод із захисту арктичного навколишнього середовища від екологічних загроз – зміна клімату, забруднення морського середовища, експлуатація природних ресурсів. Однак незакінченість більшості існуючих правових режимів, при спробах практичного їх застосування до конкретних забруднювачів, стикається з однобічними і колективними труднощами.

Перше обговорення результатів АЕПС проводилось в Гренландії 16 вересня 1993. На зустрічі відзначалися успіхи здійснення АЕПС і була визнана необхідність додаткових дій та документів, щодо питань запобігання забрудненню морського середовища Арктики, і паралельна потреба в ефективному внутрішньому природоохоронному законодавстві й необхідність розвитку регіональних інструментів для реалізації такого захисту.

Правові аспекти Стратегії захисту навколишнього середовища Арктики включають сферу впливу Стратегії на юрисдикцію держав, правовий статус Стратегії та ступінь зобов'язань, для її сторін. Стратегія оперує термінами «екосистема Арктики» і «навколишнє середовище Арктики», свідомо не визначаючи їх значень, як і терміну «Арктика», що дає можливість державам-учасникам самим чітко визначати свою область дії Стратегії. АЕПС можна класифікувати як приклад «м'якого права», не скасовуючи, однак при цьому зобов'язань її сторін.

По відношенню до забруднення нафтопродуктами і важкими металами, сторони домовилися дотримуватися існуючих міжнародних стандартів і зміцнювати заходи, що конкретно стосуються Північного Льодовитого океану [3]. АЕПС також визначила потребу розробки більш конкретних заходів щодо проблеми радіоактивного забруднення в рамках існуючого міжнародного права, подальшого посилення арктичних природоохоронних норм. Зокрема, було досягнуто «розуміння» необхідності «розробки більш ефективних законів, інструкцій і процесуальних норм для збереження флори і фауни Арктики в тісній співпраці з корінними народами Арктики».

Проте Сторони все ж поки що розглядають АЕПС як багатосторонній договір, для виявлення проблем навколишнього середовища Арктики та обговорення того, яким чином їх краще вирішити, та котрий потім дозволяє державам вирішувати ці питання самостійно.

Крім приарктичних держав бажання стати членами Арктичної Ради виявили Німеччина, Польща, Японія, Об'єднане Королівство, північні територіальні уряди Аляски, Юкона, Гренландії, і регіональні уряди Чукотки і Нунавік. Тому важливою проблемою Ради є визначення статусу і ролі неурядових організацій. У Канаді, Данії і США неурядові групи захисників навколишнього середовища мають таку політичну владу, що можуть жорстко впливати на уряд. Але лише вісім приарктичних держав стали членами-засновниками Арктичної Ради.

АЕПС і створення Арктичної Ради стали значним кроком до створення нового правового режиму. Вони також проявили розуміння необхідності того, що складно розробляти режим в Арктиці без співпраці з неприарктичними країнами, зацікавленими в арктичній діяльності і список яких постійно збільшується. Ефективного захисту навколишнього середовища не можна досягти в арктичній ізоляції. Майбутнє Арктичного регіону невідоме, але, співробітництво в Арктиці поступово зростає. При цьому наддержави поки що не беруть на себе політичне лідерство в Арктичному регіоні зі здійснення вільного міжнародного співробітництва в Арктиці. Однак співдружність розвивається і робота Арктичної Ради підтверджує це.

Тому нова модель арктичного співробітництва має недискримінаційно давати можливість неприарктичним державам визначати свій рівень участі та вимог щодо регіональної екологічної відповідальності держав-забруднювачів Арктики, захищаючи тим самим глобальні кліматичні та екологічні процеси. Неприарктичні держави повинні мати право приймати участь в арктичних процесах на основі двосторонніх та багатосторонніх

угод з приарктичними державами, а також на основі інших міжнародно-правових документів. Про це свідчить зростання наукової присутності держав на Свальбарді (Шпицбергені).

Нині вже існують реальні передумови для реалізації арктичної діяльності України, мотивованої конкретними проблемами України, успішне вирішення яких вимагає арктичної діяльності України.

Критичний екологічний стан геосфер Арктики є результатом діяльності всіх приарктичних і субарктичних держав. Але неприарктичні країни мають повне юридичне право захисту свого екологічного, а в результаті і економічного та соціального суверенітету на основі положень міжнародного права. В арктичних правових науках і екологічній політиці потрібно підняти планку національної екологічної відповідальності перед планетарною спільнотою. Для цього необхідна гнучка і динамічна стратегія міжнародного контролю та інструментів для реалізації заходів і засобів міжнародного екологічного права в національних і транскордонних екологічних процесах. Таким чином нова модель арктичного співробітництва – це Глобальне арктичне співробітництво в якому неприарктичні держави повинні мати свою значну роль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко В.М., Данканич О.В.. Міжнародно-правовий аспект глобалізаційного значення полярних регіонів. Міжнародна науково-практична конференція «Четверті Прибузькі юридичні читання», 28-29 листопада 2008 року.
2. Ващенко В.М., Данканич О.В.. Міжнародні-правові особливості розвитку міжнародної діяльності в Арктиці та на Архіпелазі Шпіцберген. Вісник Ужгородського Університету, №10, 2008.
3. Ващенко В.Н., Данканич А.В.. Опыт международного экологического права и освоение арктических месторождений углеводородов. IV Международная научно-практическая конференция «Нефть и газ Арктического шельфа» (12 ноября – 14 ноября 2008), г. Мурманск.

УДК 329.7:574

Андрос О. Є. (Україна, Київ)

ЕКОЛОГІЗМ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ: ОГЛЯД ТЕНДЕНЦІЙ

Природоохоронна риторика та практика активно входить нині до політичного процесу в Україні. Варто охарактеризувати поняття «екологізм» та екологістську ідеологію у контексті українських реалій.

Слово «екологізм» нині досить активно вживається як у академічних колах, так і в публіцистичних статтях на тему політичного процесу. Коли йдеться про екологізм як світоглядно-ідеологічну систему, аж ніяк не говориться про «екологію» як фундаментальну наукову дисципліну. Мається на увазі «мудрість» в розумінні давньогрецької філософії, певна світоглядна модель, яка часто має наукоподібний характер і ґрунтується частково на досягненнях екології як підрозділу біологічного знання. Постулати цієї «мудрості» час від часу переходять у політичні програми партій екологістського спрямування, але у них мова йде теж скоріше про певні настанови, а не про наукове підґрунтя. Тому екологізм не є в повній мірі цілісним науковим знанням.

Екологізм як світоглядна система прагне виразити альтернативну антропоцентричній установці точку зору про те, що технократичне суспільство вичерпало свій потенціал та потребує негайного реформування. Чіткого політичного проекту екологістські рухи в цілісному вигляді так і не виробили. Натомість варто говорити про гібриди, або поєднання екологістських ідей з тими чи іншими формами класичних ідеологій: так у 70-80 рр. з'явився «анархо-екологізм» (представлений передусім ідеями М.Букчина), «екофашизм» (представлений, наприклад, Каарло Пентті Лінкола) і поміркованіші форми такого поєднання – екологістська соціал-демократія. При цьому екологістами неодноразово висувалися лозунги «пошуку третього шляху» у політичному процесі. Однак екологізм неминуче стикається з необхідністю прийняття тієї чи іншої моделі вирішення не лише суто природоохоронних, а й загальносоціальних проблем. І тут тактика і стратегія цього вирішення неминуче диктується вже напрацьованими «традиційними» ідеологіями (які, утім, пережили протягом 80-90 рр. кризу легітимності й стратегічних завдань та свого роду «злиття ідеологій»).

У рамках ідеологічного розподілу, який відбувся протягом 70-80-х рр., прийнято розрізняти екологізм на соціальну та глибинну екологію. У найбільш загальних рисах цей поділ трактується наступним чином.

Соціальна екологія описує шляхи до найбільш ефективної взаємодії людського суспільства та природи і критично ставиться до повної відмови від антропоцентризму на користь «рівноправності» усіх живих істот. Вирішальним моментом людського співжиття в рамках соціальної екології вважається нерівність, розшарування всередині самого людського суспільства, поділ на класи та інші соціальні утворення. Саме така нерівність є однією з причини споживацького ставлення до навколишнього середовища: правлячим класам вигідно знищувати довкілля задля досягнення економічного зростання. Соціальні екологи рішуче відкидають звинувачення у всіх бідах, пов'язаних зі станом довкілля, «людства як такого». Завжди варто звертати увагу на соціальні причини цих бід.

Є також, на відміну від політичної ідеології, наукова дисципліна з аналогічною назвою. За визначенням українського дослідника М.М.Кисельова, соціальна екологія – «міжгалузевий науковий напрям, який досліджує соціальні, екологічні, економічні, технологічні та ніші аспекти гармонізації суспільства та природи. ... У Радянському союзі, після проведення Першої всесоюзної конференції «Проблеми соціальної екології» (Львів,